

37(082)
D-72

ОСВІТЯНСЬКІ ОБРІЇ: РЕАЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

№3
2007

ористовувати в різних ситуаціях і в своєму саморозвитку;

- відкривайте перед учнями перспективи їх розвитку та зростання, допомагайте досягти успіху;

- вірте в безмежні можливості учнів, будьте оптимістом.

Ці постулати власне конкретизують загально відомий тезис: "тільки особистість формує особистість, тільки характер формує характер".

Отже, викладач – це людина, що скерована в майбутнє, формує активних, творчих професіоналів, справжніх громадян і патріотів України на засадах гуманізму та демократії; створення умов для самонавчання, самовиховання, саморозвитку кожного учня.

І саме тому викладач для якісного виконання свого призначення повинен бути особистістю, Педагогом, Вихователем, Громадянином, Взірцем для своїх молодших товаришів (рис. 1).

ЛІТЕРАТУРА

Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.

Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.

Левин Э.Д. Творческая педагогика // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2004. - №2. - С. 25-29.

Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие. – М.: Академический Проект, 2004. – 2-е изд., испр. и доп. – 560с.

УДК 378.62

Валерія ПІКЕЛЬНА

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ – УМОВА ЙОГО УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкриваються деякі підходи до формування психолого-педагогічної культури майбутніх викладачів професійного навчання. Зокрема, йдеться про різні форми інтенсифікації навчально-виховного процесу.

The article deals with some approaches towards forming psychological and pedagogical culture of future teachers of professional education. Besides, it discovers different forms of intensification of educational process.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної професійної освіти досить часто виникає проблема наявності у викладачів професійного навчання педагогічної культури. Не викликає сумніву залежність результативності підготовки майбутніх кваліфікованих робітників від психолого-педагогічної культури викладачів, що їх навчають.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що досить часто у професійно-технічних закладах (ПТНЗ) спеціальні предмети викладають висококваліфіковані інженери, які мають глибокі професійні знання та вміння з фаху, за яким ведеться підготовка робочих. Однак, на жаль, знаннями та вміннями з педагогіки і психології значна кількість з них не володіє, що негативно впливає на результати персональної роботи.

У процесі професійного навчання має знайти відображення професійна культура викладача, яка є сукупністю фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчально-виховної роботи. Зокрема, як зауважує М.Д.Ярмаченко, в понятті „педагогічна культура вчителя” виділяються три групи характеристик:

1. Загальнолюдські якості, що включають в себе: належний рівень розвитку мовлення; здоров'я; достатньо високий рівень інтелектуального розвитку фахівця.
2. Професійні якості – любов до своєї праці, повага до людей праці, професійна відповідальність, методичні вміння (йдеться не тільки про необхідність доброго володіння професійними знаннями, але й про вміння передати ці знання своїм учням), прагнення до вдосконалення та вміння організувати власну самоосвіту.
3. Моральні якості особистості, до яких відносяться: моральна чистота, порядковність, духовність, людяність, чесність, організованість, відповідальність.

Саме тому визнано, що підготовка майбутніх педагогів до викладацької професійної діяльності в професійно-технічній освіті

діяльності у ПТНЗ передбачає насамперед формування у студентів основ психолого-педагогічної культури.

Наявність педагогічної культури у майбутніх викладачів ПТНЗ передбачає розвиток у студентів педагогічної творчості, що характеризується як вища форма професійної активності і самодіяльності педагогічних працівників. Педагогічна творчість за змістом дуже різноманітна і включає: використання нетрадиційних форм навчання і виховання, інноваційних технологій навчання; уміння організувати діяльність учнів відповідно до їх віку та індивідуальних особливостей окремих учнів. Необхідно вміти виявляти та обґрунтовувати створення педагогічних умов для навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Проте, потрібно знати, що тільки творчий педагог зуміє розвивати у власній майбутній діяльності творчі здібності своїх учнів.

Відомо, що інтенсифікація навчання у ПТНЗ також залежить від психолого-педагогічної культури викладачів. Коли йдеться про інтенсифікацію освіти (від франц. *intensification*, що означає посилення продуктивності, напруженості, дієвості), то, насамперед, розглядаються такі питання, як:

- ефективність педагогічної праці;
- підвищення якості навчання студентів – майбутніх викладачів професійного навчання;
- підготовка тих, хто навчається, до самостійної роботи;
- формування умінь організувати власну діяльність і діяльність інших людей, з якими відбувається співпраця;
- уміння оцінювати власну діяльність (рефлексія) і результати роботи інших;
- уміння використовувати досягнення сучасного соціально-економічного та науково-технічного прогресу в процесі навчання;
- наявність сформованих умінь організувати урочну та позаурочну виховну роботу у ПТНЗ;
- використання сучасних технологій навчання, інтерактивних методів та комп'ютерних технологій;
- збільшення уваги до можливостей використання технологій, в основі яких лежать комунікативні уміння (наприклад, діалогічних технологій навчання) тощо.

Педагог має вміти вільно входити у діалог зі студентами, чутливо реагувати на їх вольові спрямування і прагнення, відчувати межу між рівнем своєї активності і пізнавальною активністю учнів та ін. Викладач, що здійснює професійне навчання має бути підготовленим і до того, щоб відчувати психічний стан людини.

Все зазначене вище виступає певними засобами інтенсифікації педагогічної діяльності. Проте, найбільш вагомим фактором, що впливає на результативність навчально-виховного процесу, на наш погляд, залишається реально існуюча система управління. Остання також має бути інтенсифікована, оскільки дає змогу і керівникові закладу, і педагогам краще реалізувати набуті професійні знання, уміння, здібності. Найбільш важливим у цьому випадку стає те, що зростає задоволеність людини власною професійною працею, підвищується інтерес до вже обраної професії. Тобто в цілому зростає інтенція (від латин. *intentio* – спрямованість свідомості на предмет власної діяльності). У даному випадку, як підкреслюють дослідники, при зростанні інтенції підвищується спрямованість педагога на діалогічний рівень спілкування.

З психологічної і педагогічної культурою викладачів професійного навчання тісно пов'язується усвідомлення ними таких понять, як: психічний стан особистості, її психічне і фізичне здоров'я й ін.

Відомо, що „психічний стан” – це психологічна категорія, яка розкриває різні види інтегрованих впливів (як зовнішніх стимулів, так і розвинених мотивів власних вчинків і діяльності). Психічний стан характеризує психіку людини. Ця категорія тісно пов'язується з індивідуально-психологічними особливостями особистості. Як відмічає Н. Пов'якель, до психічного стану належать прояви певних почуттів: „настрій, афект ейфорія, тривога, фрустрація” тощо і прояви уваги: зосередженість, неухважність, уважність цілеспрямована або навпаки тощо. Не менш важливою у психічному стані є прояв волі, а саме: „розгубленість, рішучість, зібраність” та ін. [4, с. 383].

Вид психічного стану залежить і психічне здоров'я. На думку Н. Пов'якеля, саме психічне здоров'я відображає стан душевного благополуччя. Психічне здоров'я – це,

Замперед, відсутність хворобливих психічних проявів. Психічне здоров'я дозволяє зберігати звичне самопочуття і показувати індивідуальну високу пристосованість людини до професійного середовища.

У „Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я” визначені конкретні критерії психічного здоров'я, серед яких: адекватний віку рівень зрілості емоційно-вольової і пізнавальної сфер особистості; адаптивність у мікро-соціальних середовищах; критичний погляд до обставин життя; здатність до самоврядування і саморегулювання своєї поведінки; ствердження в колективі (без шкоди до інших його членів); ставлення особистості до інших людей, до себе. Власну діяльність можна оцінити через її емоційні прояви. До важливих ознак педагога необхідно віднести його здібність навчити майбутніх робочих усвідомлювати і ставити перед собою як життєві цілі, так і конкретні завдання на певному етапі підготовки до майбутньої діяльності.

Коли йдеться про психічне здоров'я, то ця проблема визнається досить складною, оскільки вона розглядається з позицій медицини, психології, педагогіки, соціології і філософії. Відсутність умінь педагога спілкуватися з підлітками та юнаками, домінуючий авторитаризм призводить інколи самих педагогів до психічних захворювань, руйнується процес адаптації до збіраної професії. Останнє дозволяє людині стверджувати, що вона помилилась у виборі професії.

З педагогічною культурою викладача професійного навчання пов'язано також умінь розрізняти оцінювання результативності власної діяльності і пізнавальної діяльності своїх учнів.

Майбутній професійний педагог має володіти педагогічною діагностикою, яка є важливим компонентом педагогічної діяльності. Необхідно розрізняти педагогічну діагностику і рефлексію. Відомо, що педагогічна діагностика – це сукупність прийомів контролю і оцінки, що спрямовані на вирішення завдань оптимізації навчально-виховного процесу з урахуванням диференційованого підходу до навчання учнів. Педагогічна діагностика передбачає: удосконалення навчальних програм; виявлення ефективності впровадження методик розвитку інтересу учнів до професійного навчання, порівняльну оцінку методів навчання і виховання, що використовується у педагогічній практиці.

Дещо інший підхід до усвідомленого поняття „рефлексія”. Буквально це слово означає: самопостереження, роздуми [4, с. 398]. Йдеться про процес роздумів особистості про власну свідомість. Це досить складне умінь зосередитися на змісті власних думок. Рефлексія – це не просто знання особистості про себе, але й з'ясування того, як інші розуміють його. Усвідомлення особистістю в процесі рефлексії, як інші характеризують його, умінь власно оцінити свої емоційні прояви, свої пізнавальні здібності і розвинуті творчі здібності, використовувати здобуті знання на практиці.

У педагогічній теорії і в реальній педагогічній практиці існує і вже досить давно використовується поняття „організаційна культура школи”. Культура школи визначається такою організацією діяльності школи, яка спроможна задовольнити духовні і матеріальні потреби людей. Крім того, необхідно усвідомлювати, що саме завдяки шкільній культурі має застати інтелектуальні потреби шкільного персоналу. Існує аксіоматичне положення: зростання шкільної культури сприяє, перш за все, зростанню духовних потреб і педагогів, і учнів. Робиться висновок: „культура конденсує в собі технологію діяльності в єдності з її ціннісно-смісловим значенням” [1, с. 221]. Більш того, визнано, що основна мета освітньої культури задовольняти потреби педагогів, учнів, батьків і держави. Проте, для вирішення означеної мети колективу навчального закладу знайти власний спосіб задоволення названих потреб.

Не менш складним є вмінь поєднати розмаїття потреб в єдине культурне ціле, що визнано діючим організмом, який є соціально-динамічним, що розвивається, але за специфічними правилами і принципами.

Психологічна культура педагога ПТНЗ – це провідна характеристика викладача професійного навчання, що включає глибокі знання з психології, умінь використовувати їх у роботі з учнями. Педагог має володіти умінь бачити за поведінкою учня його душевний стан, рівень розвитку емоційно-вольової сфери, риси характеру. Психологічна культура, яка вимаганна педагогу, дозволяє йому орієнтуватися у різних педагогічних ситуаціях, оцінювати і вибирати певні способи спілкування з окремими учнями або з цілим колективом групи. Завжди необхідно враховувати психічні особливості віку учнів, з якими працює педагог.

Не можна говорити про культуру конкретного педагога професійного навчання, якщо він не знає перетворень в сучасній світовій і вітчизняній освіті. Зокрема, йдеться про Болонську угоду.

Розглядаючи проблеми інтеграції і демократизації вищої освіти через реалізацію положень Болонської угоди, Я.Л. Катюк відмічає, що вища школа України має увійти в Європейський простір, оскільки входження до єдиної сім'ї європейських народів – це „вагомий стимул успіху економічної і політичної трансформації, що означає перехід до відкритого демократичного суспільства” [2, с. 83]. потрібно усвідомити, які основні завдання та принципи стверджуються Болонською декларацією, тобто передбачено декілька цілей Болонського процесу, серед яких:

- введення двоциклового навчання;
- запровадження кредитної системи;
- формування системи контролю якості освіти;
- розширення мобільності студентів і викладачів;
- забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

Основне завдання, що висуває Болонська декларація – це створити такі умови навчання у вищій школі, щоб студенти і вчені мали професійну кваліфікацію, що відповідає європейському ринку праці. Саме тому, як зауважує Я.Л. Катюк, „класифікація студентів та кваліфікацій має важливе значення, тому що їх присвоєння свідчить про важливі перехідні рубежі від системи освіти до ринку праці у межах конкретної країни” [2, с. 84-85].

Підготовка вчителів до професійного навчання молоді має важливе значення, оскільки сьогодні мова йде не тільки про підготовку робочих високої кваліфікації у ПТНЗ, але й про введення профільного навчання у старшій школі загальноосвітніх навчальних закладах. Вже на даному етапі постає досить цікава, з наукової точки зору, задача: сформувати необхідний професійний світогляд, який би краще поєднував майбутню професійну діяльність людини з її загальними світоглядними цінностями, що закладені в основу цілісної вищої освіти.

Майбутній професійний педагог має один раз у п'ять років підвищувати власну кваліфікацію, бо саме за результатами її він має або підвищувати свій кваліфікаційний рівень або підтвердити наявний рівень. Це положення не викликає сумніву, то підвищення професійної кваліфікації є однією з основних умов атестації педагогічних працівників щодо присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань.

Сьогодні у навчальних закладах професійної освіти йдеться про впровадження інноваційних технологій навчання, але, оцінюючи результати навчання, робиться висновок про невисоку ефективність запровадження сучасних технологій. Виникає питання, що гальмує процес досягнення високого результату. Виявляється, що достатньо велика кількість педагогів, які мають високу підготовку з певної професії, здобуту у вищих професійних закладах (йдеться не про вищі педагогічні школи), разом з тим, не мають глибоких знань з психолого-педагогічних основ, які необхідні педагогу для здійснення професійного навчання і виховання.

Насамперед, йдеться про відсутність у педагогів професійного навчання уміння не тільки орієнтуватися на мету і результат навчання, але й передбачати педагогічні етапи їх досягнення. Педагоги потребують умінь використовувати традиційні і нетрадиційні форми навчання, адекватні їм методи і прийоми навчання. Найчастіше використовуються репродуктивні методи навчання і педагоги професійного навчання мають недостатнє уявлення про інтерактивні методи і прийоми навчання. Найчастіше використовуються репродуктивні методи навчання і педагоги професійного навчання мають недостатнє уявлення про методи модульного навчання, що збільшують інтенсивність пізнавальної діяльності учнів.

Існує Концепція управління пізнавальною діяльністю учнів за результатами роботи (такий підхід до організації пізнавальної діяльності учнів визнаний характерним для педагогів європейських країн). Його сутність полягає в тому, що педагог професійного навчання має постійно тримати у полі зору прогнозований результат пізнавальної діяльності учнів. Він має знати, що постійно зростає конкуренція на ринку праці робочих високої кваліфікації. Опосередковано можна зробити висновок, що від якості роботи педагога професійного навчання в значній мірі залежить майбутнє його учнів, їх конкурентоспроможність.

Однією з умов успішного професійного навчання у ПТНЗ є, на сучасному етапі розвитку освіти, є уміння педагогів забезпечити не тільки позитивні стосунки з учнями, але й

широ радіти їх досягненням. Саме віра учнів у зацікавленні педагога успішною результативністю їх навчання не тільки стимулює пізнавальну діяльність останніх, але і активізує мотиви оволодіння майбутньою професією робітника у певній промисловій галузі.

У педагога має з'явитися власна потреба у розробці модернізованої навчальної програми, її загальна характеристика і специфічні особливості. Важливим є також те, що педагог, який має застосувати інноваційні навчально-виховні технології, має вміти дати їм психолого-педагогічні характеристики, вміти розробляти дидактичні проекти, усвідомлюючи логічну послідовність дій від поставленої мети до прогнозованого результату. Можна вважати успішним досягненням педагога професійного навчання уміння розвивати в учнів потребу у саморозвитку і самовдосконаленні.

Якщо педагог уміє спостерігати за тим, як активно розвивається інтерес учня до своєї майбутньої професії, він може залучати учнів до конкурсної практичної роботи.

Педагогу, що має здійснювати професійне навчання необхідно усвідомлювати, що профорієнтація, яка здійснюється в загальноосвітній школі і профорієнтація учнів у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) має різну мету. Основна мета профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах – це підготовка учнів до свідомого вибору професії, а мета даного виду діяльності у ПТНЗ – поглиблення професійного інтересу до вже обраної професії.

Педагог професійного навчання має вміти виявляти в учнів рівень розвитку їх творчих здібностей, комунікативних умінь, існування потреб у саморозвитку тощо.

Працюючи з учнями ПТНЗ, викладачу доцільно виявляти в учнів, з якими він працює, ступінь їх навченості з кожного навчального предмету.

Важливим є наявність у викладачів професійного навчання педагогічних умінь користуватися і працювати з батьками учнів, але для цього необхідно встановлювати з ним необхідні комунікативні зв'язки. Не менш важливим є наявність умінь педагога користуватися комп'ютерною технікою, зокрема застосовувати комп'ютерні програми навчання і комп'ютерні програми контролю знань та умінь учнів ПТНЗ. Спостереження за зростанням загального інтелектуального і професійного потенціалу учнів, розвитком їх здібностей в єдності з успішним формуванням загальнолюдських і професійних якостей учнів, дозволить педагогу усвідомлювати співвідношення традиційної та інноваційної технологій навчання, що він використовує у своїй педагогічній діяльності.

О.Г. Козлова дає порівняльну характеристику традиційного та інноваційного навчання [с. 20-27]. Цікавим є розгляд нею рольових позицій вчителя та стиль керівництва. Ґрунтовно введено, що в процесі переходу від авторитарного та директивного стилю навчання до демократичного, ініціатива вчителя здобуває розвиток. Більше того, від переважно непродуктивних завдань, що потребують від учнів дій за зразком, на перший план висувуються творчі і продуктивні завдання.

Розглядаючи методику інноваційного пошуку вчителя, О.Г.Козлова розкрила критерії організації освіти, серед яких визначила:

- спрямованість розвитку ціннісних орієнтацій, професійних установок практичних працівників навчально-виховних закладів;
- формування потреби висувати і корегувати цілі виховання і навчання, що дає можливість учителю відійти від „опосередкованого”, безособистісного варіанту цілей (йдеться про необхідність створення індивідуально-особистісно орієнтованої моделі власної діяльності);
- характерний пріоритет виховних цілей перед цілями навчання;
- рівень сформованості професійної мови, в якій формуються цілі навчання і виховання;
- можливість для учня і вчителя самореалізуватися в сфері освіти (загальноосвітньої і професійної);
- необхідність формування у педагогів специфічного стилю професійного мислення;
- формування в учнів усвідомлення такої категорії, як „свобода”;
- формування ціннісно-сислового ставлення до знань, до поняття істини;
- здатність особистості до рефлексії на індивідуальному, груповому і колективному рівнях, що дає можливість проникнути у глибини життєвих і професійних явищ;
- можливість руху педагогів відійти від „рецептурної моделі” професійної поведінки до „концептуальної” (подолання відчуження від власної праці) тощо.

Для педагога професійного навчання стає досить важливим розкриття змістових

особливостей лідерів, оскільки значна кількість їх учнів орієнтується у майбутньому бути лідером.

Серед основних якостей та вмінь лідерів повинні бути такі:

1. Лідер повинен уміти дати необхідну професійну пораду тому, хто до нього за нею звертається.
2. Уміє заспокоїти, коли в цьому хтось має потребу.
3. Вміє допомогти, надаючи реальний зразок поведінки у певній ситуації.
4. Здатний залучити до спільної праці (колективної творчої справи).
5. Має бути небайдужим до існуючих спільних проблем і проблем окремих людей в колективі.
6. За своєю власною працею лідер визнається колегами як новатор тощо.

Розглянуті аспекти професійного навчання в ході їх реалізації дозволяють стверджувати про певний рівень професійної культури викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козлова О.Г. Методика інноваційного пошуку вчителя: навчально-методичний посібник. – Суми: Мрія-1, 1998. – 96 с.
2. Катюк Я.Л. Болонський процес: інтеграція і демократизація вищої освіти // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11-12 квітня). – Донецьк: МОН України; АПН України; ЦІ ППО та інші, 2007. – 388 с.
3. Освітній менеджмент / За ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 390 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

УДК 37.08

Ірина МАКСИМЕНКО

ФОРМУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статті розкривається содержание, етапи и методика формирования невербального поведения студентов технического университета.

In this article we open up matter, stages and methods of students' non-verbal behaviour of technical university.

Постановка проблеми. Культура педагогічної діяльності визначається не тільки рівнем фахових знань, ерудиції педагога, його особистісними якостями, а й високим рівнем володіння прийомами організації власної поведінки і впливу на учнів, тобто зовнішніми засобами виразності. Ці вміння в педагогічній діяльності відіграють значну роль. Вони виступають зовнішньою формою прояву складного внутрішнього життя вчителя, допомагаючи йому глибше та яскравіше виразити себе, розкрити все краще, професійно значуще в його творчій особистості. Значення невербальної поведінки в діяльності педагога підкреслюють численні дослідження (О.О.Бодальов, П.В.Галахова, В.О.Кан-Калик, В.А.Лабунська, О.О.Леонтьєв, А.С.Макаренко, Л.І Рувинський та ін.). Тому серед актуальних проблем педагогіки вищої школи визначається і проблема невербальної поведінки педагога.

Мега статті – розкрити сутність та методику формування невербальної поведінки у студентів технічного університету.

Основна частина. Педагогічний процес є взаємодією, в якій не тільки вчитель сприймає учнів, а і учні сприймають його. О.О.Бодальов наголошував на тому, що коли учні сприймають учителя безпосередньо, або відтворюють його образ опосередковано, то насамперед вони відображають вираз обличчя, особливості ходи, улюблені жести. Ці виразні рухи і виразні дії (рухи тіла, жести, міміка, погляд, пози) «створюють образ діючої особи, розкривають її внутрішній зміст у зовнішній дії [5, с. 161] і роблять невидиму творчу діяльність педагога видимою, що дозволяє йому з меншими затратами сил і енергії досягати більших результатів. А.С.Макаренко, звертаючись до вчителів, говорив: «Вихованець сприймає вашу душу і ваші думки не тому, що знає, що у вас у душі відбувається, а тому що бачить вас, слухає вас» [4, с. 172] і стверджував, що для багатьох досвідчених педагогів такі «пустощі як стояти, як сидіти, як встати зі стільця, посміхнутися, як подивитися стали вирішальними» [4, с. 117].